

FREDERIC C. LANE, *Studies in Venetian Social and Economic History*, London 1987, Variorum Reprints yayınevinin neşri. Sayfa numaraları silsileli değildir. 15 araştırmayı neşre hazırlayanlar: Benjamin G. Kohl and Reinhold G. Mueller.

Londra'da bir süreden beri faaliyette bulunan yayınevi, dağınık makale ve çalışmaları bir araya getirme çabası içinde Venedik Cumhuriyeti üzerinde yıllarca çalışan Lane adlı Amerikalı araştırmacının en seçkin makalelerinden bir kısmını yukardaki başlıkta neşretti. Eser, müellif hayatta iken hazırlanmaya başlamış ancak bitirilemeyerek bir hatıra eser değeri ile ilim dünyasına sunulmuştur. Kitabı yayınlayan editör, ilim adamlarının dağınık çalışmalarını belirli başlıklar altında yayınlarken, bir de sunuş ve dizin kısmı eklemekte, böylece dağınık araştırmaları bulmakta zorluk çekenlere bir yararlı malzeme sunmuş bulunmaktadır. Gerçi günümüzde fotokopi araçlarının ileri bir teknolojiye kavuşması üzerine, makale ve ansiklopedi maddelerini aldirtmak ve ilgili dosyasına koymak hiç de güç bir iş değildir. Bunun yanında bir konu etrafında işlenmiş araştırmaların derli toplu bir cilt içinde bulunması da araştırmacılar kadar kitapseverleri de memnun eden bir tutumdur. Yayınevinin standart boyuttaki kitapları her ihtisas kitaplığında boy göstermesi yanında, pahalı olmasından dolayı, satışı az olmakla beraber özel kitaplıklara da girmeğe başladı. Şimdi elimizde bulunan F.C. Lane adlı Venedik Tarihi mütehasısının eserleri, doğrudan doğruya Türk tarihini ilgilendiren araştırmalar bulunmadığı izlenimini vermekle beraber, her bir incelediği devir, gerek siyasal ve gerek ekonomi tarihimiz açısından, bizim için fevkalâde ehemmiyetlidir. Bu da müellifin 1927 yılında başlayıp, 40 yıla yakın bir zaman Venedik Arşivi'nde yaptığı çalışmalardan kaynaklanır. Bu büyük ve yorulmak bilmeyen çalışmaları sonucu müellif makalelerden başka bir de Venedik Tarihi kaleme aldı ve bu eser Fransızca ve Alıncaya çevrilmesinden başka İtalya'da, Torino şehrindeki Einaudi Yayınevi tarafından da İtalyancaya tercüme ettirilip yayına verildi. Müellifin çalışmaları büyük ölçüde İtalyancaya kazandırıldı. Bilhassa gemicilik ve para hareketlerine ait makalelerin belirli kitaplarda İtalyancaya çevrilmiş bulunması, hem müellif için bir teşvik hem de ilim alanındaki faaliyetlerin kısa zamanda geniş kitlelere yayılmasında yararlı olmuştur.

Kitabı hazırlayanlar Lane'nin eserlerinin evrelerini ve ne zaman kaleme alındığı hakkındaki çalışmalarından sonra bir de bibliyografya hazırlamışlardır. Müellifin 1966 yılına kadar kaleme aldığı eserler o yıl neşredilen *Venice and History* adlı derlemesinde neşredilmiştir. Şimdi ise 1966 ile 1987 yılları arasındaki çalışmaları s. XV-XVIII arasında bulunmaktadır. Bu zaman zarfında neşrettiği eserler arasında *Venice, a maritime republic* adlı (Baltimore 1973) kitabı ve *I mercanti di Venezia* adlı (Venedik Tüccarları) eseri ile *Le Navi di Venezia* adlı (Venedik Gemileri) kitaplarının özel bir yeri bulunmaktadır. Zira çoğunun aslı İngilizce olmakla beraber ilgisinden dolayı İtalya'da aynı yayınevi tarafından, bir de özel kabı içinde, neşredildi. Lane, bir çok toplantılara özel olarak çağrılır ve yıllarının birikiminin özetlerini sunması istenirdi. Bu çabaları onun bir takım makaleler kaleme atmasına yol açtı.

Bu kitapta bulunanlar:

- 1 — Recent Studies on the Economic History of Venice.
- 2 — Gino Luzzatto's Contributions to the History of Venice.
- 3 — The Enlargement of the Great Council of Venice.

- 4 — Double Entry Bookkeeping and Resident Mercants.
- 5 — Pepper Prices Before Da Gama.
- 6 — The Crossbow in the Nautical Revolution of the Middle Ages.
- 7 — Venetian Seamen in the Nautical Revolution of the Middle Ages.
- 8 — Naval Actions and Fleet Organisation 1499-1502.
- 9 — Technology and Productivity in Seaborne Transportation.
- 10 — Wages and Recruitment of Venetian Galeotti, 1470-1580.
- 11 — Le vecchie monete di conto veneziane ed il ritorno all'oro.
- 12 — The First Infidelities of the Venetian Lire.
- 13 — The Venetian Galleys to Alexandria, 1344.
- 14 — Exportations vénitiennes d'or et d'argent de 1200 à 1450.
- 15 — News on the Rialto.

Bunlar arasında Türk tarihini yakından ilgilendirenler bulunmaktadır. Birinci araştırmada, Venedik ekonomi tarihi üzerine yapılan yeni araştırmalar üzerinde durulurken, Türklerin güçlenmesinin ve Ortadoğu taraflarında siyasi egemenliği ele geçirdikten sonra, bunun ekonomik yapısının ne olduğu ve Venedik Cumhuriyetine olan etkisi incelenmektedir. Lane, aşırı bir şekilde Türklerin bu ticarete ağır bir darbe vurduğunu söyleyen araştırmacılara her zaman karşı çıkmıştır. Burada ekonomi tarihçilerinin vardıkları sonuçları açıklamış ve şimdi her biri klasik sayılacak değere ulaşmış çalışmaların bir yararlı özetini vermiş bulunmaktadır. Diğer bütün ekonomi ve 11 ile 15 sayılı araştırmalarda bankacılık kısmını ilgilendiren çalışmaların bulunduğu araştırmalarda, Türk varlığının siyasal olduğu kadar ekonomik yapıya etkisinin incelendiği görülmektedir. Bu cilt içinde bulunan 5 ile 10. araştırmalarda gemicilik ile gemilerle yapılan mal taşımacılığı üzerinde durulmuştur ve böylece her bir deniz tarihi araştırmacının el altında bulunmasına yol açmıştır. Esas alanı olan gemicilik üzerinde büyük ölçüde Venedik Arşivi'nden istifade eden Lane, gördüğü kıymetli kayıtları da eserlerine bazan aynen koymakla araştırmacıların işini kolaylaştırmıştır. Bunlar arasında en mühimi muhakkak 8. araştırmadır. 1499-1502 yılları arasındaki deniz harekâtı ve donanma organizasyonu üzerinde duran bu araştırma, aynı yıllar arasında cereyan eden Türk-Venedik savaşının tahlilidir. Artık Akdeniz'de bir güç haline gelen Osmanlı donanmasının gelişimi ve bunun karşısında Venedik Cumhuriyeti nin kendisine yeni bir düzen getirmenin azametini ispatlar. Her bir çalışmada Venedik ve Akdeniz tarihi hakkında karanlıkta kalmış yönleri aydınlatan müellifin ölümsüzlüğünü sağlayan bu eserler, Yeniçağ tarihi üzerinde çalışmak isteyenlerin her zaman istifade edecekleri kaynaklardır.

NESİM BENBANASTE, *Örneklerle Türk Musevî Basının Tarihçesi*, İstanbul 1988, 320 sayfa. Müellifin özel yayınıdır.

Musevî girişimcilerin gerek ekonomi gerek sosyal tarihimiz içinde özel bir yeri bulunmaktadır. Bunların bir detayını vermek yerine, hem matbaa hem de gazetecilik üzerinde durmak bile yeterlidir. Daha XV. asırda matbaanın keşfinden kısa bir süre sonra bu buluşun Osmanlı ülkesine getirilmesini ve Türk topraklarında ilk kitabın ortaya çıkmasını bu zümrenin girişimcileri gerçekleştirdiler. Bundan dolayı da Almanya'da kurulu bulunan Gutenberg Müzesinde Türkiye'nin de yeri bulunmaktadır. Matbaanın ülkemizdeki gerçekleştirencisi İbrahim Müteferrika Efendiden çok evvel başlatılmış olan bu teşebbüsün yeterince devam etmemiş bulunması kültür tarihi açısından bir an için esef edilecek durum ise de, Türk sanatında hattatlığın çok mutenâ bir yeri bulunması ve güzel yazı yazan kişilerin kısa vade içinde bunalıma düşecekleri ve devletin muhtelif yerlerinde yazı ile geçinenlerin ekonomik sarsıntıya uğrama ihtimalleri var idi. Kaldı ki, matbaa Avrupa'da hemen etkili olmamış, daha üç asır süre ile yazma eserlerin kitaplıklar için hazırlandığını ve kitapseverlerin basılı yayın yerine yazma kitaplara âşinâ ve yatkın olduklarını da göz önünde bulundurmalıyız. Böyle bir karmaşık probleme rağmen önce Tanzimat Devrinde ve ardından II. Meşrutiyet döneminde okumaya karşı gösterilen aşırı ilgi sayesinde kitap ve süreli yayınların basımlarının bir biri ardı hızlanması, kültürümüzde ayrı bir yer edinmiş ve ortaya yeni girişimciler çıkmaya başlamıştı. Museviler bu aşamada da kendi üzerlerine düşeni yerine getirerek, yatırımlarını yaptılar ve muhtelif neşriyat faaliyetlerine başladılar. Bilhassa II. Meşrutiyet zamanı meydana gelen yayın çokluğu muhtelif cepheleri ile ilgi çekici bir olaydır. Bir taraftan devletin nasıl bir siyaset izleyeceği hakkında tereddüdlere belirirken, kültür alanında takip edilecek yol da daha büyük sorunları beraberinde getirdi. Elimizdeki kitap böyle bir konuyu aydınlatma imkânına sahip olmakla beraber, müellif bu büyük fırsatı kaçırmış bulunmaktadır. Zira museviler bu evrede hiç de ihmal edilmeyecek bir konuma girdiler ve şimdi istifade edilmesi çok güç neşriyat sayesinde Osmanlı toplumu içinde önemli bir yere sahip olmaya başladılar. Müellifin bunlara eğilmesini beklerken karşımıza şu konular çıkmaktadır:

Nesim Benbanaste başlığı verilmeden bir toplantıda bir konuşma yapmıştır. Mamafih bu konuşma konusunun ne olduğunu kitabından çıkarmak mümkündür. (Bkz., s. 17-24). Yaptığı konuşmanın metninin (s.17-24) konuşma başlığında "Quelques extraits de la presse israélite d'Istanbul"dur. (Bkz., s.14). Metnin ayrıca Fransızca ve İngilizce çevirileri de verilmiştir.

Basın hakkındaki birtakım konuların bir araya getirilmesinden sonra, "Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Döneminde Türk-Musevî basınının kronolojisi" (s.57-65) bulunmaktadır. Böyle bir listenin düzenlenmesinde hangi kaynaklardan yararlandığı ve ayrıca şimdi hangi kitaplıklarda bulunduğu belirtilmesi, sonraki araştırmalar için yararlı olurdu.

Kitabın en yararlı kısmı hiç şüphesiz "Arşivden Seçmeler" diye adlandırılan sayfalarıdır. Okunmasına ancak o dili bilenlerin ulaşacağı metinlerin dilimize kazandırılmasını sağlayan müellif böylece bir düzenli kaynak kazandırmış bulunmaktadır. Siyasî, kültürel, biyografik araştırmaların derlendiği bu sayfalarda ayrıca resim ve fotoğrafların da konulmuş bulunması kitaba değişik bir hava katmıştır. 178. sayfaya kadar sürdürülen bu çabadan sonra,

musevî toplumunun çok hassas olduğu İstanbul'un Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethi ve burada bir dinî merkez kurulması ayrıca 1492 yılında başlayan ve bir süre daha devam eden İspanya'dan göç olayıdır. Musevî cemaatinin tarihlerinde en huzurlu dönemi yaşatan Türk yönetimini içeren bölüm, değişik kişiler tarafından çalışılmakla beraber, henüz iki taraf kaynaklarının mukayeseli bir değerlendirilmesinden sonra yapıldığını görmedik. Ancak Amerika'da ki bazı üniversitelerde çok sınırlı dönemlerin musevî asıllılar tarafından incelendiğini bilmekle beraber elimizdeki kitapta bunlardan hiç birinin yer almaması bir kusur gibi görünmekle beraber,hiç aklımızda olmayan 400. göç yılına ait küçük fakat kıymetli neşriyatın haber verilmesi, ayrıca musevî gazeteci, yazar, fikir adamı, şair ve sanatkârların resimli birer hayat hikayelerinin verilmiş olması elimizde bir anı kitabının kalmasına yol açmıştır. Artık müellif son bir geleneğin temsilcisidir. İstanbul başta olmak üzere bazı şehirlerimizdeki azınlık vatandaşlarımızın ekonomik şartlar sebebi sonucu ülkemizden ayrılmaları, bir gazetecilik olayına da yakın bir gelecekte ne yazık ki son verecektir. Bu alanda yapılması gereken bol sıfırlı rakamlarla dolu yatırımları gerçekleştirmeye imkan bulamayan bu girişimcilerin ayak pedalı ile çalışan baskı makinelerinden çıkan gazete ve dergileri kitaplıklarda durdukça anabileceğiz ve elimizdeki kitap ise en azından varlıklarını sonraki nesillere aktaracaktır.

Prof. Dr. MAHMUT H.ŞAKİROĞLU